

SJEĆANJA NA BORBE OKO SENJA I ULAZAK JEDINICA 13. DIVIZIJE U SENJ, U RUJNU 1943.

IVO STIPANIČIĆ

Kapitulacija Italije, objavljena 8. rujna 1943, značila je ujedno bezuvjetnu predaju i razoružanje, predaju onim snagama protiv kojih se do tada borila. U našoj zemlji taj do tada nedoživljeni i nedostižni iako željno očekivani povijesni događaj predstavljao je ujedno i veoma složen, odgovoran i nadasve hitan zadatak, zbog mnogih okolnosti, jer je baš tadašnja rujanska opća vojno-politička situacija bila vrlo složena. Evo samo nekih okolnosti:

Anglo-američke snage prodirale su kroz Italiju rušeći vlast Musolinija, a postavljajući novu vlast maršala Badoglija, a sa njim stvara se i nova vanjska politika i novi savezi i odnosi sa Zapadom i prekid s Hitlerom. Golema talijanska okupaciona armija nalazi se izvan Italije pretežno u Jugoslaviji, i postavlja se pitanje kako je izvući. Posebno dolaze u obzir kombinacije prebacivanja brodovljem u Italiju. Kombinacije zapada poslije pada Musolinija bile su u interesu Italije. Njemačke oklopne i motorne divizije forsirano jure kroz sjevernu Italiju ka Trstu i Rijeci da između ostalog spriječe katastrofu talijanskih snaga u Jugoslaviji, a osobito da naoružanje ne padne u ruke NOV.

U sklopu svih ovih okolnosti može se uočiti da se baš u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru, krajevima najbližim Italiji (gdje je najlakši bijeg talijanskih snaga u Italiju i gdje će najprije stići njemačke divizije) ovaj zadatak razoružanja mora odmah izvršiti uz krajnje napore, hrabro i brzo, organizirano i na čitavom području uz sudjelovanje NOV-a, narodne vlasti i čitavog naroda.

Samo u Senju divizija »Murge« brojila je oko 6—7.000 ljudi, a tu su bile i neke manje domobranske, ustaške i četničke jedinice. Nasuprot ovim snagama nastupala je s pravca Vratnika i Krivog Puta samo druga brigada 13. divizije, jer su ostale snage 13. divizije bile znatno udaljene, tj. prva brigada kod Gospića, a treća brigada tek formirana na maršu za područje Plase — Gornje Jelenje. Slična situacija bila je u Gorskom kotaru, gdje je bila raspoređena divizija »Macerata« a na potezu Novi — Sušak divizija »Celere«, sve tri u sklopu V. korpusa sa sjedištem u Crikvenici. Dakle, to su bile snage od preko 20.000 ljudi.

Budući da je kapitulacija Italije bila iznenađenje, jer se nije tako brzo očekivalo, moralo se brzo djelovati i što brže privući sve snage 13. divizije i prvog i drugog partizanskog odreda u neposredan kontakt sa talijanskim snagama koje su se trebale prisiliti na predaju i razoružanje. Čitava operacija bila je vrlo teška i naporna i nije tekla u svim garnizonima na isti na-

čin. Dok su se okupatorske snage u Gorskom kotaru i Primorju predale i razoružale za dan — dva nakon objave kapitulacije, garnizon Senj i divizija »Murge« odbila je predaju i vođene su teške borbe sve do njenog zarobljavanja 14. 9. 1943.

U svojim sjećanjima vratit ću se na dan 8. 9. 1943. Toga dana IV. bataljon II. brigade 13. divizije držao je položaje oko Žute Lokve i zatvarao pravce prema Otočcu i Brinju. Pred sam mrak iz štaba 2. brigade dobili smo kratku poruku: »Komandant i komesar bataljona hitno u štab brigade. Komandant Bubanj.« Komandant bataljona Boro Sušanjanj i ja tek se malo pogledamo i bez riječi spremimo na polazak u jedan zaselak neposredno kraj Brinja, gdje je bio štab brigade. Kada su stigli svi komandanti i komesari bataljona, komandant Bubanj ukratko je objasnio svrhu i cilj sastanka. Zadatak je bio napasti Talijane na Vratniku, Velikom Goljaku i Alanu i tako odsjeći snage okupatora u Žutoj Lokvi i Melnicama, jer držanjem ovih položaja neprijatelj ugrožava svaki promet komunikacijama za Brinje i Otočac. U napadu je trebao sudjelovati 3. i 4. bataljon. Zapovijed s konkretnim zadacima trebala se dobiti naknadno. Jedinice i naoružanje trebalo je pripremiti do pune borbene spremnosti.

Zapovijed je stigla slijedećeg dana 9. 9. 1943, tj. na sam dan kapitulacije. Iako smo je željno očekivali, još uvijek nismo znali za nju, još se uvijek morala voditi borba i proliti krv da se slomi barem jedan stup fašizma.

Teška borba za Senj započela je rano popodne 9. 9. Sa sjevera i istoka na kote Veliki Goljak i Plan, na kojima je bilo utvrđeno u bunkerima oko 200 Talijana jako naoružanih minobacačima i teškim mitraljezima, napao je 3. bataljon, a s jugozapada naš 4. bataljon od pravca Malog Goljaka, i ujedno odbijao pomoć od pravca Vratnika i Melnica, koju su Talijani upućivali ka Velikom Goljaku. Naša baterija topova i minobacača najprije je osula jakom vatrom Veliki Goljan i Plan, a njezin se tutanj slio sa žestokom mitraljeskom vatrom. Prvi pokušaji naših snaga zaustavljeni su veoma jakom vatrom Talijana s Goljaka i kasnije s Vratnika i Melnica.

Svi pokušaji ostali su do kasno popodne bezuspješni: snage Talijana bile su suviše jake i premoćne da naš napad bude uspješan. Imali smo gubitaka. Morali smo se izvući na polazne položaje i pripremiti novi napad, otpremiti ranjene i poginule pod stalnom minobacačkom i artiljerijskom vatrom neprijatelja. U neposrednom kontaktu s neprijateljem ostali su samo prednji dijelovi naših snaga tukući ga vatrom puškomitraljeza. Odjednom telefon u našem štabu zazvoni. Komandant Sušanjanj dohvati slušalicu, sluša, sluša, odjednom skoči i viknu: »Ivo, Italija je kapitulirala! Javlja komandant Bubanj.« Začas žice telefona i kuriri prenesoše zapovijed jedinicama i umukoše topovi. bacači, mitraljezi, nastala kratki muk, a onda se začu gromoglasno: »HURA«. Kolike radosti. Kakav preobražaj lica boraca koji su još prije nekoliko minuta gledali smrti u oči, a sada barem za kratko nemaju taj osjećaj, sretni su, kao da je ratu kraj.

Gore na Goljaku i Planu također veselje, Talijani se isto raduju, sigurno ne svi, jer među njima ima zakletih fašista, ali većini je rata do guše.

Naši prednji dijelovi prilaze Talijanima, jer ih Talijani zovu, prilaze oprezno, nekako se provjeravaju. Naši ih uvjeravaju da se predaju, da polože oružje. No, tu dolazi do izražaja strah od posljedica, od odgovornosti, jer kod Talijana postoji naređenje da ni jednog metka ne smiju predati partizanima. Uzalud su bila sva naša nagovaranja, uvjeravanja. Na kraju, da ne bi došlo do teških posljedica i sukoba, naše su se snage povukle na polazne položaje očekujući daljnja naređenja.

U tijeku noći 9. na 10. 9. uslijedilo je još jedno iznenađenje, naime, Talijani su se povukli iz garnizona Žuta Lokva u pravcu Senja, a poslije pregovora 10. 9. na Vratniku komesara GŠH Vladimira Bakarića i Veljka Kovačevića s komandantom »Murge« generalom Leonom napuštaju i Veliki Goljak, Melnice i Vratnik, ali odbivši opet da se predaju i razoružaju. Ipak, napuštanjem Vratnika naše su snage zadominirale nad Senjom, a kako je prva brigada stigla i zaposjela Krivi Put i odsjekla Senj od pravca prema Rijeci, sudbina »Murge« bila je zapčaćena.

Odmah nakon napuštanja Vratnika borci 4. bataljona 11. 9. zaposjedaju Vratnik, a neprijatelj se povlači u pravcu Senjske drage, ali je 12. 9. pod našim pritiskom bio i otud sabijen u samu periferiju Senja, a 4. bataljon zauzima položaje u Senjskoj dragi. Tada je uslijedio jedan silovit protunapad Talijana, koji su upali u našu jaku zasjedu u početku Senjske drage, pa je tu zarobljeno oko 300 Talijana, a predalo se oko 200, dok ih je velik broj poginuo. Noću poslije te borbe uslijedila je za odmazdu strahovita kanonada obalske artiljerije iz Senja, koja je učinila masakr u logoru Talijana u Senjskoj dragi.

Usporedo s ovim borbama vođeni su i brojni pregovori druga Bakarića i Kovačevića s generalom Leonom, ali stalno bezuspješno, jer očito se radilo o dobivanju vremena. General Leone čekao je na dvije mogućnosti. Prvo je očekivao da će Badoglijeva vlada i saveznici poslati flotu i prebaciti »Murge« morem, ili će stići njemačke divizije, koje su već bile kraj Trsta, i deblokirati »Murge«. No okolnosti su bile takve da nije dočekao ni jednog ni drugog.

Posljednja borba za Senj vodila se od 13. na 14. 9. Snage 13. divizije bile su potpuno blokirale Senj. S istoka kroz Senjsku dragu nastupala je ojačana 2. brigada. Sa sjevera od Krivog Puta prva brigada. U sastavu ovih brigada, osobito prve, već su se nalazila i oklopna kola, jaka artiljerija i bacači zarobljeni od Talijana. Moral boraca bio je vrlo visok jer su sve ostale talijanske snage u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru već bile zarobljene i razoružane, osim divizije »Murge«.

Ova posljednja bitka za Senj s Talijanima bila je veoma teška i stajala je mnogo žrtava. Zarobljeno je oko 1.000 Talijana, a ubijeno preko 120. Zorom 14. 9. talijanska komanda zatražila je da se prekine borba jer će položiti oružje. Tek što se borba utišala, u štab 4. bataljona došao je komandant brigade Bujanj s jednim kamionom. Bez mnogo riječi saopćio je komandantu Bori Sušnjku i meni: »Odmah se malo urediti i sjedajte u kamion, idemo u goste generalu Leonu.« Ne shvaćajući ga i čudeći se, mi se malo dotjeramo, uskočismo u kamion, gdje se nalazilo nekoliko starješina i boraca iz štaba

brigade, i odmah krenusmo ka Senju. Ispred ulaza u Senj na jednom bunke-
rima utvrđenom ulazu talijanska straža zaustavi kamion i poslije kraćeg
objašnjenja na papuču kamiona popne se jedan talijanski oficir a kamion
krene dalje kroz masu talijanske vojske, koja je začuđeno promatrala naš
kamion i »rebele«, ali ne više začuđeno nego mi njih. Došavši do obale,
produžismo lijevo ka centru, gdje je danas zgrada Skupštine Senj. Svuda
gdje smo prošli vidjeli smo masu vojske, vozila, tenkova, topova, sanduka,
stokova visokih do 5 metara, gomilu robe, vreća, bačava, svega, svega, toliko
mnogo da ti pamet stane. I nehotice pomislih: Kako ćemo doći na kraj s
tim ako to kojom srećom padne nama u ruke? Stigosmo do štaba te zlo-
sretne »Murge« i odvedoše nas u štab. Kakav kontrast! Ono dotjerani, pozla-
ćeni, generali i koloneli, a mi na čelu sa stasitim energičnim Bubnjem u jed-
nostavnim odijelima punim tragova borbe, velebitskog znoja, muke, tvrdih
okorjelih crta, ali vedra i ponosna oka. Pomislih: Zar mi da zarobljavamo
tu pozlaćenu gospodu? Zaista, zaista smo sve bliže cilju.

Leone se dogovorio s Bubnjem o konačnom sastanku s predstavnicima
glavnog štaba Hrvatske i 13. divizije, i o načinu i vremenu ulaska jedinica
u Senj kao i o nekim detaljima. Za vrijeme razgovora jedan kolonelo strašno
se nervirao i stalno lupao rukom po futrolji »berete« prijeteci čak i Leoneu.
Kasnije nam je Buban objasnio da je to bio šef »ove« divizije koji se nije
slagao da se još divizija preda i razoruža. Razgovor je bio kratak i mi smo
brzo krenuli natrag ka Senjskoj dragi, a komandant Buban produžio prema
Vratniku da izvijesti drugove Bakarića i Kovačevića o rezultatu. Nakon ne-
koliko sati došlo je do sastanka Vladimira Bakarića, Veljka Kovačevića i
Srećka Manole s komandantom Leoneom, na kojem je utvrđen i potpisan
sporazum o kapitulaciji i potpunom razoružanju divizije »Murge«. Na taj
način definitivno je završen put ove zloglasne fašističke divizije.

Oko 6 do 7.000 njenih vojnika zarobljeno je i razoružano kao i čitava
njena golema divizijska baza i zaostala baza divizije »RE«.

Napominjem da su zarobljavanju izbjegle jedino grupe okorjelih fašista,
četnika, predvođenih ustašama, njih oko 800, koji, saznajući za skori ulazak
naših snaga u Senj i skorašnje kapitulacije »Murge« pobjegli iz Senja južnim
pravcem prema Karlobagu i Gospiću, ali ne daleko jer će i njih stići zaslu-
žena kazna.

Još je jedan događaj vezan za Senj. Ne znajući što se u Senju zbiva,
ustaška komanda iz Gospića šalje ubrzanim maršem preko Velebita jednu
bojnu, jačine 800 ustaša, da pomognu ustašama u Senju, ali stigavši na do-
mak Senju, saznaje da više nije u stanju pomoći, pa se odlučuje napasti
Otočac, koji je bio gotovo bez obrane. Tu su počinili onaj strašni pokolj u
partizanskoj bolnici, poklavši ranjene partizane i osoblje, iskalivši tako svoj
bijes zbog poraza u Senju.

Naš 4. bataljon 2. brigade 13. divizije, boreći se hrabro i požrtvovano od
Zute Lokve preko Goljaka, Vratnika i Senjske drage i podnoseći velike bor-
bene žrtve u desetinama svojih boraca, imao je tu čast da je prvi od jedi-
nica 13. Primorsko-goranske udarne divizije ušao u Senj i bio burno pozdrav-
ljen od zahvalnog naroda Senja.

Ivan Stipaničić, Grižane, Vinodol

Zusammenfassung

DIE ERINNERUNGEN AN DIE KÄMPFE UM SENJ UND DER EINMARSCH DER EINHEITE DER 13. DIVISION IN SENJ IM SEPTEMBER 1943

In dieser Arbeit werden die Erinnerungen an die Kämpfe um Senj nach der italienischen Okkupation vom 8. bis zum 14. September 1943 beschrieben. Der Autor ist auf die Kampfarmt der 13. Einheit der küsten-gebirgischen Division um Vratnik konzentriert, besonders auf die Umkreisung der italienischen Division »Murgie« und ihre Ergebung.

Die gefangenen Soldaten wurden aus der Gefängnis entlassen, und grosse Menge der Kriegsrüstung, Waffe und Nahrung ist in die Hände der Partisanen übergegangen worden.

Die Stadt Senj wurde am 14. 9. 1945 befreit.

Sl. 47 — »Stara cesta« poslije bombardiranja, lijevo garaža i kuća Zudenigo, a desno magazin Krajača i kuća »Sokolana«, 1943.